

Collectieve zelfdoding in Duitsland in 1945

‘Nergens zo extreem als in Demmin’

Gedenkteken boven het massagraf in Demmin, waar de doden werden begraven van de zelfmoordgolf in 1945.

In april en mei 1945 vond een massale zelfdodingsgolf plaats onder tienduizenden Duitse burgers. Historicus Florian Huber (1967) schreef erover in *Kind, beloof me dat je de kogel kiest*. We spraken hem over deze gebeurtenissen en hoe daar in Duitsland mee wordt omgegaan: ‘Het duurde niet lang voor ik erachter kwam dat dit een reusachtig probleem was, waarover nooit is gesproken.’

door Sophie van den Bergh en Ilse Raaijmakers

Florian Huber

U begint uw boek in Demmin, een kleine stad in de huidige Duitse deelstaat Mecklenburg-Vorpommern. Wat is er precies in Demmin gebeurd?

‘Er was eind april en begin mei 1945 een enorme zelfdodingsgolf. Dat kwam door een opeenstapeling van factoren, waaronder de geografische ligging van Demmin en de chaos aan het einde van de Tweede Wereldoorlog. Demmin is als een schiereiland en wordt ingesloten door drie rivieren. Toen het Rode Leger richting Demmin trok om het in te nemen, waren de inwoners doodsbang voor de Sovjets. Ze wilden vluchten, maar zaten in de val omdat de bruggen waren verwoest. Toen is het geëscaleerd: 700-1000 mensen hebben zichzelf van het leven beroofd, velen hebben ook hun kinderen of andere gezinsleden gedood. De vrees voor de Sovjets speelde onder andere een belangrijke rol. Duitsers waren jarenlang door nationaalsocialistische propaganda overspoeld met schrikbeelden van “de Mongoolse horden uit het oosten”. De angst voor de Sovjets was veel groter dan voor de Fransen, Amerikanen of Britten. Die vrees was niet geheel onterecht, omdat Duitse burgers daadwerkelijk gevaar liepen door plunderingen en verkrachtingen door Russische soldaten. Hoewel het een uitzonderlijke situatie was waarin deze ramp zich heeft kunnen voltrek-

ken, staat Demmin toch niet op zichzelf: in andere steden, met name in het oosten van Duitsland, is hetzelfde gebeurd. Maar nergens zo massaal als in Demmin.’

Wie waren deze mensen die suïcide pleegden?

‘Het waren normale Duitsers, een doorsnee van de bevolking. Sommigen waren overtuigde nazi’s, maar dat waren er niet meer dan op andere plekken. Behalve inwoners van Demmin, waren het ook vluchtelingen uit andere oostelijke gebieden van het toenmalige Duitse rijk. Zij droegen allemaal verhalen met zich mee over excessief geweld door het Rode Leger.’

Hoe kwam u op dit onderwerp?

‘Je zou denken dat inmiddels zo goed als alles bekend is over het Derde Rijk, dat alle stenen van de geschiedenis zijn omgedraaid. Maar ik had nog nooit over dit fenomeen gehoord, ondanks dat ik zelf geschiedenis heb gestudeerd. Ik stuitte toevallig op het onderwerp in een voetnoot in een geschiedenisboek, en ben van daaruit verder gaan zoeken.

Ik heb voor mijn onderzoek veel tijd in Demmin doorgebracht en merkte terughoudendheid bij mensen om over dit onderwerp te spreken. Maar er was tegelijkertijd ook

een grote behoefte bij mensen om erover te praten. Toen het boek eenmaal was gepubliceerd heb ik meerdere lezingen gegeven in die regio. Telkens weer stonden er mensen uit het publiek op die vertelden: “Wat jij net beschreef, heb ik zelf meegemaakt. Dit is de eerste keer dat ik erover spreek.” Het boek heeft veel tweeweggebracht. Het heeft het gesprek over deze geschiedenis aangezwengeld en daar ben ik heel blij om.’

Waarom was het lang zo’n taboe om over deze gebeurtenissen te spreken?

‘Demmin lag na de Tweede Wereldoorlog in de DDR [de communistische Duitse Democratische Republiek onder invloed van de Sovjet-Unie, red]. Het was gevaarlijk om erover te spreken, want dat zou betekenen dat kritiek op de bevrijder, dus de soldaten van het Rode Leger, geuit werd. Maar zelfs na de Wende, de val van het communisme in 1989, bleef het een moeilijk onderwerp. Wat daarbij heeft meegespeeld was de zwijgcultuur die lang heerste in Duitsland, waarin er niet over daders, maar zeker niet over Duitse slachtoffers gesproken mocht worden. De gebeurtenissen in Demmin zijn namelijk nog eens bijzonder complex: mensen hebben in extreme omstandigheden de hand aan zichzelf geslagen, maar in veel gevallen ook moorden gepleegd. Ze passen niet in heldere categorieën van slachtoffer of dader, daarom is deze geschiedenis nooit onderdeel geworden van het collectieve bewustzijn.’

(Hoe) wordt dit drama nu nog herinnerd?

‘Toen ik voor het eerst in Demmin kwam, was ik gechoqueerd door de aanblik van de stad. Het was ooit een mooie stad, maar die is door de oorlog totaal verwoest. Nu is het een socialistische stad uit de jaren zestig. Vrijwel niets herinnert aan de zelfdodingen. Na de Wende is er alleen een kleine plaquette geplaatst op de begraafplaats waar een massagraf met suicide-slachtoffers ligt. Sinds een jaar of vijftien wordt er in Demmin wel elk jaar op 8 mei een optocht gehouden door extreemrechtse groeperingen uit heel Duitsland. Zij marcheren hier voor de Duitse slachtoffers die, zo zien zij het, de dood in zijn gedreven door het Rode Leger. Daar komt vervolgens weer protest tegen vanuit eerder linkse groeperingen. Ook dat is onderdeel van de Duitse herinneringscultuur.’

Gelukkig zijn er ook andere ontwikkelingen: zo heeft een geschiedenisleraar een audiotour gemaakt met zijn klas, waarbij men verschillende plaatsen van herinnering in Demmin kan bezoeken. Dit is in mijn ogen een zeer moderne manier van herinneren. Ik ben blij dat jonge mensen er op deze manier mee bezig zijn.

Binnen families leeft deze geschiedenis ook voort. Tot op de dag van vandaag ontvang ik lezersbrieven met verhalen over zelfdodingen in hun eigen familie. Bijna iedereen kent wel iemand die suicide gepleegd heeft. Ondanks dat alles zul je nergens in Duitsland een monument vinden voor de slachtoffers van deze zelfdodingsgolf, zelfs niet in Demmin. De Duitse samenleving is er nog niet klaar voor om hen te herdenken.’

Welke impact heeft de zelfdodingsgolf op de overlevenden?

‘De overlevenden waren destijds veelal kinderen. Je moet je in hen verplaatsen: hun ouders wilden hen ombrengen, maar om de een of andere reden is het niet gelukt. Hoe ga je daarmee om? De meesten hebben het verdrongen of zwegen erover. Het is te veel voor een kind of mens om te bevatten. Een getuige die ik sprak wiens moeder had geprobeerd hem te doden, heeft tot het eind van zijn leven een goede verstandhouding met haar gehad. Ze hebben er simpelweg nooit meer over gesproken. Misschien is dat ook nodig om verder te kunnen gaan. Mijn generatie stelt pas voor het eerst vragen over deze geschiedenis.’

Er werd dus weinig over gesproken. Maar deze gebeurtenissen moeten toch ook psychische effecten gehad hebben?

‘Zeker. Maar voor de mensen die het hebben meegemaakt was geen aanbod voor psychologische behandeling. De generatie erna had last van de niet-verwerkte problemen van hun ouders. Pas later kwam het besef dat dit met de omgang met het verleden te maken had. Het woord oorlogstrauma is inmiddels in Duitsland alom geaccepteerd.’

Is er nog iets wat u de lezer mee wil geven?

‘Mijn boek is in vele talen vertaald en het eerst in het Nederlands. Ik geloof dat de lezers niet uit zijn op sensatie en gruwelen, maar dat de belangstelling voor het boek voortkomt uit een diep menselijke vraag: hoe kan het gebeuren dat mensen in zulke omstandigheden hun familie en zichzelf ombrengen? Wat moet er gebeuren om het zover te laten komen? Dat is niet typisch Duits, maar een zeer existentiële vraag. Het beroert mensen over de hele wereld. Ik heb geprobeerd daarop antwoord te vinden.’

Sophie van den Bergh – Beleidsadviseur bij ARQ Kenniscentrum Oorlog, Vervolging en Geweld, literatuurswetenschapper en eindredacteur van Impact Magazine

Ilse Raaijmakers – Historicus, senior beleidsonderzoeker/adviseur bij ARQ Kenniscentrum Oorlog, Vervolging en Geweld